

University of Groningen

Het boek Jubileeën

Ruiten, Jacques van

Published in:
Schrift

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2000

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Ruiten, J. V. (2000). Het boek Jubileeën. *Schrift*, 187, 8-12.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Het boek Jubileeën

De volledige tekst van het boek *Jubileeën* is pas een relatief korte tijd in het Westen bekend. Het is weliswaar zo dat verscheidene Griekse kerkvaders naar dit boek onder de naam 'Jubileeën' of 'de kleine Genesis' verwezen, en eruit citeerden, maar een volledig exemplaar van het werk was in Europa tot halverwege de achttiende eeuw onbekend. De enige plaats waar het wel compleet aanwezig was, was de relatief geïsoleerde Abessijnse kerk in Ethiopië. Het boek maakt daar zelfs deel uit van de canon, is erin opgenomen na het boek Deuteronomium, en draagt de naam *Mashāfā Kufalē* (Het boek der indelingen) of kortweg *Kufalē*. Aan de onbekendheid met dit boek in Europa werd een eind gemaakt door J.L. Krapff, die als zendeling werkzaam was in Ethiopië. Hij had verscheidene kloosters in het zuiden van Ethiopië bezocht, en daarbij een aanzienlijke collectie manuscripten verzameld. Eén van de manuscripten die Krapff meenam naar Tübingen, bleek een volledig exemplaar van de Ethiopische tekst van *Jubileeën* te zijn. Na deze vondst is er steeds meer materiaal met betrekking tot het boek bekend geworden. Zo werd een Latijns manuscript uit de vijfde of zesde eeuw dat ongeveer één-derde van het boek bevatte, ontdekt in een bibliotheek in Milaan, werden er in verscheidene bibliotheken in Ethiopië steeds meer handschriften ontdekt, en werden er Syrische fragmenten van het boek gepubliceerd.

De ontdekking van ten minste vijftien fragmenten van *Jubileeën* onder de Dode-Zeerollen in Qumran bevestigt de reeds voordien bestaande hypothese dat het boek oorspronkelijk in het Hebreeuws is geschreven. Vervolgens is het in het Grieks en in het Syrisch vertaald, terwijl de Griekse vertaling op haar beurt de basis werd voor de Latijnse en Ethiopische versies. Slechts de Ethiopische versie, een vertaling van een vertaling, is

compleet, terwijl van de overige teksten slechts fragmenten bestaan. De gepubliceerde Hebreeuwse fragmenten (hoewel klein en gering in aantal)

Jacques van Ruiten

laten echter zien dat de Ethiopische vertaling een betrouwbare is. Het gezag dat *Jubileeën* genoot in de gemeenschap van Qumran, blijkt niet alleen uit het aantal manuscripten dat er gevonden is, maar ook uit de oudste verwijzing naar het boek in het *Damascus Document*: 'Daarna zal een man zich verplichten terug te keren naar de wet van Mozes, want daarin staat het allemaal gedetailleerd geschreven, evenals de uitleg van de tijden van de blindheid van Israël. Van al deze dingen, zie het staat precies geschreven in: *Het boek van de indelingen van de tijden (sefer maha-loqet ha'itim)* naar hun jubileeën en in hun weken' (16:1-4). *Jubileeën* is geschreven niet ver vóór de stichting van de gemeenschap van Qumran (omstreeks 140 voor Christus), waarschijnlijk tussen 160 en 150 voor Christus.

Globale inhoud

Het boek *Jubileeën* is, naar eigen getuigenis, een openbaring die Mozes ontvangt op de berg Sinai. In feite bestaat het boek uit een herschrijving en interpretatie van het bijbelse verhaal vanaf de schepping tot aan de aankomst van het volk Israël bij de berg Sinai. Het behoort tot een categorie boeken die men wel aanduidt met de enigszins vage term 'herschreven Bijbel', en waartoe ook het fragmentarisch bewaard gebleven *Genesis Apocryphon* en het *Liber antiquitatum biblicarum* van Pseudo-Philo behoren. Als voorbeeld van een 'herschreven Bijbel' laat *Jubileeën* zien dat het verbonden is met de bijbelse tekst

die het representeert. De auteur reproduceert de bijbeltekst vaak woord voor woord, maar hij voelt zich ook vrij om aanzienlijk van zijn voorbeeld af te wijken: hij voegt grote stukken tekst toe, laat sommige passages in hun geheel weg, en werkt andere om. Op deze wijze verheldert hij zijn eigen interpretatie van Genesis en Exodus en de relevantie ervan voor de tijd waarin hij leefde. Het werk is dus geen commentaar, waarin de bijbelse tekst gescheiden wordt van de verklaring.

In het eerste hoofdstuk van het boek situeert de schrijver Mozes op de berg Sinai. Hij maakt daarvoor gebruik van een brede verscheidenheid van schriftpassages. In een directe rede van God tot Mozes voorspelt Hij hem dat het volk, wanneer het het beloofde land zal zijn binnengegaan, de geboden van God zal vergeten. Het zal zich wenden tot vreemde goden, en als gevolg daarvan in ballingschap worden gezonden. Daarna zal het volk echter terugkeren tot God, waarna er een periode van herstel en hernieuwde goddelijke genade volgt, die de tweede schepping tot gevolg heeft. Dit werkelijke einde van de ballingschap van Israël is afhankelijk van zijn bekering, en ligt voor de schrijver nog in de toekomst. De resterende hoofdstukken (*Jubileeën* 2-50) bevatten een uitgebreide openbaring aan Mozes door de engel van het aanzicht. Deze engel vertelt aan Mozes de belangrijkste gebeurtenissen uit de oer-geschiedenis (*Jubileeën* 2-10), de geschiedenis van de aartsvaders Abraham, Isaak en Jakob (*Jubileeën* 11-45), alsmede het verblijf van het volk Israël in Egypte, de uittocht en het eerste gedeelte van de woestijntocht tot aan de aankomst bij de berg Sinai (*Jubileeën* 46-50). Het moge duidelijk zijn dat de verhaallijn van het boek *Jubileeën* grotendeels overeenstemt met die van Genesis en het eerste deel van Exodus (Exodus 1-19).

God scheidt Adam, William Blake (1795-1805), Tate Gallery, Londen

Harmoniseren

De auteur van *Jubileën* probeert op vele plaatsen in zijn boek moeilijke passages in de tekst van Genesis uit te leggen, tegenstrijdige beweringen te harmoniseren, en problemen op te lossen. Deze trekken deelt de schrijver met andere oude behandelingen van Genesis. Ik beperk me hier tot één voorbeeld. Met betrekking tot de dood van Adam wordt eerst gezegd dat hij *op de dag* waarop hij zou eten van de boom van de kennis van goed en kwaad, zou sterven (Genesis 2, 17). Vervolgens zegt God tegen Adam, nadat hij van de boom gegeten heeft (Genesis 3, 17-19), dat de grond vervloekt is, en dat hij zwoegend daarvan zal eten *al de dagen* van zijn leven tot hij zou terugkeren tot de stof (Genesis 3, 17-19). Ten slotte wordt in Genesis 5, 5 gezegd dat Adam stierf op een leeftijd van 930

jaar, zonder dat over de vloek nog gesproken wordt. De schrijver van Genesis gaat niet in op het probleem dat Adam niet sterft op de dag waarop hij van de boom van kennis heeft gegeten; de schrijver van *Jubileën* doet dat wel: 'Aan het einde van de negentiende jubilee, gedurende de zevende jaarweek, in zijn zesde jaar [= het jaar 930 vanaf de schepping van de wereld], stierf Adam. Al zijn kinderen begroeven hem in het land waar hij geschapen was. Hij was de eerste die in de aarde begraven werd. Er ontbraken voor hem zeventig jaar van duizend jaren, want duizend jaren zijn één dag in het getuigenis van de hemel. Om deze reden is er geschreven met betrekking tot de boom van kennis: "Op de dag waarop jij ervan eet, zul je sterven". Daarom voltooide hij niet de jaren van deze dag, omdat hij erop stierf' (Jubileën 4:29-30). De harmonisatie tussen de

tegenstrijdige beweringen in Genesis vindt plaats door een allusie op psalm 90, 4 ('Duizend jaren toch zijn in uw ogen als de dag van gisteren'). Doordat de psalmist suggereert dat voor God duizend jaren en één dag hetzelfde zijn, kan de schrijver van *Jubileën* concluderen dat het woord 'dag' in Genesis 2, 17 in feite duizend jaar betekent. Omdat Adam stierf voordat deze duizend jaar waren voorbijgegaan, was de goddelijke waarschuwing juist.

Chronologisch systeem

Een van de opvallendste veranderingen die de schrijver invoert ten opzichte van het verhaal in Genesis en Exodus, is dat hij de bijbelse verhalen plaatst in een doorlopend chronologisch systeem, vanaf de schepping van de wereld tot aan de intocht in het beloofde land. Deze intocht vindt, volgens *Jubileën*, plaats in het jaar 2450, gerekend vanaf de schepping. De schrijver gebruikt daarbij soms jaartallen en gegevens die men aantreft in Genesis en Exodus, maar deze zijn verre van volledig. Karakteristiek voor het chronologische systeem van *Jubileën* is de zevenvoudige structuur. De geschiedenis wordt geperiodiseerd met behulp van jubileën. Iedere jubilee bestaat uit zeven jaarweken; dat wil zeggen: zeven maal zeven jaar. Waarschijnlijk heeft de auteur van *Jubileën* zijn begrip 'jubilee' aan Leviticus 25 ontleend, maar hij geeft er een andere betekenis aan. Voor de schrijver van Leviticus betekende 'jubilee' het vijftigste jaar, waarin de individuele Hebreeërs vrijheid van slavernij konden verkrijgen en konden terugkeren naar hun eigen bezit. Voor de schrijver van *Jubileën* betekende 'jubilee' een periode van 49 jaar. De totale chronologie van 2450 jaar is verdeeld in vijftig van deze perioden van 49 jaar. Het vijftigste jubilee was het hoogtepunt van de chronologie, omdat de Israëlieten

Fragment van een van de Dode-Zeerollen met een tekst uit Jubileeën in het Hebreeuws. De tekst is gevonden in Grot 4 bij Qumran (PAM 42.222)

daarin bevrijd werden uit de Egyptische slavernij, en het land van hun voorvaderen konden binnengaan. Wat in Leviticus geldt voor het individu in het vijftigste jaar, het jubeljaar, geldt in *Jubileeën* voor het hele volk in het vijftigste jubilee. Elders in het boek benadrukt de schrijver dat het land Kanaän oorspronkelijk eigendom was van het uitverkoren volk. In het verhaal over de verdeling van de aarde na de zondvloed wordt het gebied van Kanaän toegewezen aan Arpachsad, de oudste zoon van Sem, terwijl Kanaän, de zoon van Cham, een gebied krijgt toegewezen

in het westen van Afrika. Wanneer Kanaän echter de schoonheid van het gebied tussen de Libanon en Egypte ziet, besluit hij zich daar te vestigen, tegen de gemaakte afspraken in. Hij haalt zich daarmee de vervloeking van de andere kinderen en kleinkinderen van Noach op de hals. Zoals gezegd, alle gebeurtenissen worden gedateerd, of dit nu de schepping betreft, het verblijf van Adam en Eva in de tuin van Eden, de zondvloed, de geboorten van de oud-vaders en de aartsvaders, de torenbouw van Babel of het verbond van Abraham. De schrijver dateert de gebeurtenissen

bijna altijd met de vermelding van het getal van het jubilee, de jaarweek en het jaar waarin het plaatsvond: 'in het jubilee X, in jaarweek Y daarvan, in het jaar Z'. Voor een omrekening kan men gebruik maken van een eenvoudige formule: $(x-1) \times 49 + (y-1) \times 7 + z =$ het jaar vanaf de schepping van de wereld. Het tweede jaar van de tweede jaarweek van de vijftigste jubilee is dus het jaar 2410: $(50-1) \times 49 + (2-1) \times 7 + 2$.

Zonnekalender

In samenhang met het chronologisch

systeem is het verder opmerkelijk dat de schrijver van het boek *Jubileën* een zonnekalender verdedigt. Deze bevat echter niet 365 dagen en een beetje, maar 364 dagen. Hierdoor valt ieder jaar iedere dag op dezelfde dag in de week, omdat 364 door zeven deelbaar is. In de maankalender, die normatief werd in het jodendom, hadden de feesten geen vaste plaats in de week, en vielen ze soms op sabbat. In de kalender van *Jubileën* vielen de feesten steeds op dezelfde dag in de week, en kon er ook geen conflict ontstaan over de vraag welke wetten de voorrang verdienden: die van de sabbat of die van het feest. Op verschillende plaatsen in het boek onderstreept de schrijver het belang van het volgen van de juiste kalender. In de inleiding van het boek wordt het niet volgen van de juiste kalender gezien als oorzaak van de ballingschap: 'En zij zullen vergeten mijn gehele wet en al mijn geboden en mijn oordelen, en zij zullen dwalen met betrekking tot de nieuwe manen, sabbatten, feesten, jubileën en voorschriften' (Jubileën 1:14). In de herschrijving van het eerste scheppingsverhaal wordt gezegd dat niet de zon en maan heersen over dag en nacht (zie Genesis 1, 16-18), maar slechts de zon: 'De Heer stelde de zon aan als een groot teken boven de aarde voor dagen, sabbatten, maanden, feesten, jaren, sabbatten van jaren, jubileën en alle tijden van de jaren' (Jubileën 2:9). De belangrijkste passage over de kalender treft men aan in samenhang met de verbondssluiting van Noach (6:29-38), geschreven op zogenaamde hemelse tafelen 'opdat ze niet vergeten de feesten van het verbond en gaan in de feesten van de naties' (Jubileën 6:35). God voorziet echter dat Israël de kalender zal verstoren door rekening te houden met de loop van de maan: 'Er zullen mensen zijn die de maan zorgvuldig bestuderen met maanwaarnemingen, want het is onbetrouwbaar met betrekking tot de

seizoenen, en het loopt van jaar tot jaar tien dagen voor. Om deze reden zullen er voor hen jaren komen waarin zij (het jaar) in de war brengen en een dag van getuigenis waardeeloos maken, en een onreine dag een feest. En allen zullen samenvoegen heilige dagen met onreine, en de onreine dag met de heilige dag, want zij zullen zich vergissen met betrekking tot de maanden en sabbatten en feesten en jubileën' (Jubileën 6:36-37). Deze voorspellingen waren waarschijnlijk bedoeld om het gezag van de zonnekalender te bevestigen in een tijd waarin deze door velen niet werd nagevolgd. De groep van de Essenen, die men waarschijnlijk mag identificeren met de sektariërs die leefden in de nederzetting van Qumran, volgde overigens wel de kalender van 364 dagen. Het is daarom misschien niet toevallig dat aan het boek *Jubileën* door de gemeenschap van Qumran een groot gezag werd toegekend. De kalender speelt een belangrijke rol bij het bewaren van de identiteit en samenhang van een groep. Wanneer een bepaalde groep het paasfeest of het nieuwe jaar op een andere dag viert dan de hoofdstroom van het jodendom, is het voor deze groep moeilijk zich werkelijk één te voelen met de rest.

Wetsgetrouwheid

Een belangrijke groep toevoegingen zijn halachisch van aard. Ze hebben betrekking op de wetten en de juiste toepassing daarvan, zoals de reiniging na de geboorte van een kind (Jubileën 3:8-14), het verbod bloed te eten (Jubileën 6:4-14), de besnijdenis (Jubileën 15:11-27) en het verbod op gemengde huwelijken (Jubileën 30:7-17). Ook legt de auteur nadruk op het onderhouden van de sabbat (Jubileën 2:17-33; 50) en belangrijke feestdagen: het Wekenfeest (Jubileën 6:17-22), het feest van de eerste vruchten (Jubileën 15:1-2), het Loofhuppen

feest (Jubileën 16:20-31), Grote Verzoendag (Jubileën 34:16-19) en Pasen (Jubileën 49). Van belang is dat deze joodse praktijken niet pas uit een relatief late tijd stammen, maar hun oorsprong vinden in de vroegste dagen, die van Adam, Noach, Abraham en Jakob.

Identiteit door afzondering

Een belangrijk thema is verder de exclusieve verbondsrelatie tussen het uitverkoren volk en God, die wederzijdse verplichtingen met zich meebrengt. Dit brengt een scherpe scheiding tussen de zuivere lijn van de uitverkorenen en de onzuivere heidenen met zich mee. Beide groepen moeten strikt van elkaar gescheiden blijven. De uitverkorenen stammen via Jakob, Isaak, Abraham, Sem en Noach uiteindelijk af van Set en Adam. Alles wat buiten deze zuivere lijn van afstamming valt, behoort niet tot het uitverkoren volk, ook al is men nog zo nauw met deze lijn verbonden, zoals Ismaël en Esau. De strikte scheiding van de volken brengt met zich mee dat gemengde huwelijken verboden zijn. In dit verband brengt de schrijver een bijzondere verandering aan in het bijbelse verhaal. Hij voorziet de genealogieën van de oud-vaders van de namen van de vrouwen, moeders en dochters om te laten zien dat in de uitverkoren lijn zowel de vaders als de moeders een zuivere afkomst hebben.

Een priesterlijk schrijver

De nadruk op de kalender, de *halacha* en de zuiverheid wijst erop dat de schrijver van *Jubileën* hoogstwaarschijnlijk een priester was. Verder is het opvallend dat het boek de oudvaders en de aartsvaders beschrijft terwijl ze priesterlijke functies uitoefenen. Zo brengen Adam, Noach en Abraham offers, terwijl Henoch wierook brandt in het heiligdom van

Eden. De priesterlijke achtergrond van de schrijver komt verder tot uitdrukking in de aandacht die hij schenkt aan Levi, de zoon van Jakob. In de Bijbel is deze Levi de naamgever en voorvader van de priesters (levieten), maar hij functioneert zelf niet als zodanig. De schrijver van *Jubileën* laat zien dat Levi in feite is aangesteld en werkt als priester. Verder zijn aan hem de boeken van de voorvaders gegeven, en gaf hij ze waarschijnlijk door aan de priesterlijke afstammelingen, waaronder de schrijver van *Jubileën*: 'Hij [= Jakob] gaf zijn gehele boek en de boeken van zijn vaders aan zijn zoon Levi zodat hij ze kon bewaren en vernieuwen voor zijn zonen tot op de dag van vandaag' (*Jubileën* 46:11).

Strijd tegen assimilatie

Het jodendom in de Tweede Tempelperiode was een divers geheel. Verscheidene onderling soms zeer verschillende groeperingen beriepen zich op de Tora ter legitimering van hun bestaan. Er kwamen interpretaties aan het licht die elkaar tegenspreken. De boeken van de Tora leveren nu eenmaal problemen voor het verstaan op, omdat de betekenis van de tekst niet altijd duidelijk aan de oppervlakte ligt. De schrijver van *Jubileën* werpt zich in deze 'interpretatiestrijd', en probeert hierin aan gezag te winnen door een beroep te doen op het gegeven dat zijn uitleg evenzeer als de Tora van goddelijk karakter is. Hij beweert regelmatig materiaal weer te geven dat lang tevoren geschreven was op de 'hemelse tafelen', een verzameling geschriften met goddelijke onderwijzingen die bewaard worden in de hemel. Ook het feit dat het gehele boek *Jubileën* wordt gedicteerd door de engel van het aangezicht op bevel van God maakt het tot een voortbrengsel van goddelijke openbaring. Zoals de Tora op de berg Sinai aan Mozes werd gegeven, zo

wordt het boek *Jubileën* op deze berg aan hem gedicteerd. Het is als het ware het begeleidende schrijven bij de bijbelse boeken, dat de oplossing bevat voor alle interpretatieproblemen. Tegelijkertijd maakt de schrijver duidelijk dat *Jubileën* niet lager in rang is dan Genesis en Exodus. De interpretatie is goddelijk gelegitimeerd.

Meer in het bijzonder verdedigt de schrijver het jodendom tegen de desintegrerende effecten van het hellenisme. Door de hervormingen van Antiochus IV Epiphanes en zijn propaganda voor de Griekse cultuur werd de autoriteit van de heilige Schrift en de joodse traditie binnen het jodendom zelf in de eerste helft van de tweede eeuw vóór Christus sterk ter discussie gesteld. Het begin van 1 Makkabeeën bevat summierië, maar belangrijke informatie over de joodse groep waartegen de auteur van *Jubileën* zich waarschijnlijk verdedigt. Nadat de schrijver van 1 Makkabeeën een historisch overzicht heeft gegeven van de tijd vanaf Alexander de Grote (333 vóór Christus) tot aan het rijk van Antiochus IV (175-164 vóór Christus) schrijft hij: 'In die tijd kwam in Israël een geslacht op dat zich om de wet niet bekommerde, en velen wist te winnen voor de gedachte een verbond te sluiten met de volken rondom. "Want", zeiden ze, "sinds we ons van hen hebben afgescheiden, hebben ons vele rampen getroffen". Overtuigd van de juistheid van deze redenering verklaarden enige mannen uit het volk zich bereid naar de koning te gaan. Deze verleende hun volmacht om de levenswijze van de heidenen in te voeren. Zij richtten in Jeruzalem een atletiekschool op, zoals bij de heidenen gebruik was; zij lieten zich weer een voorhuid maken, en braken met het heilig verbond; zij bukten zich onder het juk van de volken, en boden zich aan om kwaad te doen' (1 Makkabeeën 1, 11-15). De tekst verwijst naar een joodse

groepering die zich wenste te assimileren met de hellenistische wereld. Hiertoe namen zij afstand van het verbond en de geboden van de Tora, die een wig dreven tussen joden en niet-joden. Hun argument was dat de Tora geen algemene geldigheid bezat voor iedereen en alle tijden, maar dat zij slechts aan het volk van Israël was gegeven voor een beperkte periode. Er was ooit een betere tijd geweest, een gouden eeuw, waarin de joden niet door sektarische wetgeving werden gescheiden van de niet-joden. De auteur van *Jubileën* benadrukt daarentegen dat de wet de uitdrukking is van hetgeen op de *hemelse tafelen* geschreven is *voor alle tijden*. De wet is de kosmische uitdrukking van Gods wil. Het joodse volk is uitverkoren vanaf het begin van de schepping. De oudvaders en de aartsvaders, ja zelfs Adam en Eva, hielden zich al aan de wet! ■

Bibliografische noot

Tekstuitgave en vertaling: J.C. VanderKam, *The Book of Jubilees, I-II* (CSCO, 510-511), Leuven 1989. Recente studies over *Jubileën*: M. Albani, J. Frey en A. Lange (redactie), *Studies in the Book of Jubilees* (TSAJ, 65), Tübingen 1997; B. Halpern-Amaru, *The Empowerment of Women in the Book of Jubilees* (JSJS, 60), Leiden 1999.